

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Cap. VI. Finem legis esse facere viros & ciues pariter bonos.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95437)

tis plebitur seruitute. Publicus enim libertatis abusus est priuato nocentior.

§. 8. Potestas legem condendi, omnisque ciuilis iurisdicção, & regimen, quod vel multitudinis pars, vel vnus aliquis in multitudinem obinet, ab ipsa communitate manat: nec aliter iusta esse potest, nisi in bello capris. Cum enim à Deo, adeoque natura sit in cetera illa potestas, non in singulis, non in certo hominum genere, non potest vel ad vnum, vel certos sine aliorum voluntate deuenire. Nam de regibus à Deo per reuelationem constitutis non ago.

Nec modo primus regum à populo diadema accipit, sed omnes etiam successores, cum succedendi ius populus donauit.

§. 9. Nulla lex ciuilis vniuersum orbem obligare potest, quia nemo est vniuersi dominus. Fallitur igitur Barth. I. hostes. de captiuis, dum hæreseos eum condemnat, qui negat Imperatorem esse orbis dominum, nisi forte de Romano orbe eum quispiam velit interpretari. quanquam ne sic quidem hæresin vocari velim. Idem tamen Panormitanus, 2. par. conf. 6. n. 2. Paulus Castrensis, alique arbitrantur. Verum id falsum esse docent plurimi, & ipsa historia; & Geographia, non enim vel decimam orbis partem vnquam Romanus obtinuit, etiam cum Ephraten transiuit, & à Parthis signa recepit. Neque omnibus Christianis ciuiles leges ponere Imperator Christianus potest, quamuis enim sit supremum caput Reipublicæ in temporali gubernatione, & maximo honore inter reges habeatur, non est tamen regum Dominus.

§. 10. Quemadmodum supremis gubernatoribus non est data maior legum condendarum potestas, quam lege regia, hoc est Reipublicæ consensu sit data; ita principibus, aliisque sub rege constitutis non est alia potestas, nisi permissu supremi principis, quæ in Germania Electoribus, aliisque ampla est, in Hispania restricta, nemo enim præter regem leges ferre potest, nisi speciali priuilegio illi concessum sit: causa diuersi iuris est, principum minus dependens iurisdicção.

§. 11. Legum condendarum, abrogandarumque potestas, inter capita maiestatis primarium merito censetur. Cui enim facultas illa concessa est, ille ius maiestatis obinet, cui deest, non censetur habere ius maiestatis. Merito sane, nam legum condendarum potestas illa est, vt facile totam rempublicam commutare possit, atque in aliam transferre, quod callidissime fecit Augustus, nomina magistratuum, & cærimonias vsurpando, ius, & potentiam ad se trahendo. Ita breui ex præsidibus, & liberis magistratibus, facta sunt purpurata mancipia.

CAPVT VI.

Finem legis esse facere viros & ciues pariter bonos.

In paruis in iustos se distunt, vt iusti in magnis esse possint.

Legis finis & media honestas sit.

§. 1. **F**OEDA est pariter, & perniciofa Reipublicæ, vetusta tamen opinio: Rempublicam sine aliqua iniustitia administrari non posse. Hæc enim leges admittit iniquas, imo postulat, nec finem habet illum, vt ciues faciat bonos, sed vtilitatem aliquam, falsa eius specie captus legislator spectat, facturus etiam, iussurisque detestanda scelera, si vtilia fore viderentur. Quanto melius Plato, Legem esse gubernandirationem, normamque veram definit, quæ per convenientem viam ad optimum nos deducit, transgredienti penam, parenti præmium præfigit? A summo bono enim est lex, & ad summum bonum tendit, ducitque & trahit. Finis eius est iustitia, ipsa opus est Reipublicæ, institutrix est, & ad optimum directrix.

Finem eum egregie Cicero exposuit l. 2. de legib. Constat profecto ad salutem ciuium, ciuitatumque, incolumitatem, vitamque omnium quietam, & beatam, conditas esse leges: eosque, qui primum eiusmodi seita sauerunt, populus ostendisse, ea se scripturos, atque laturos, quibus illi adscriptis, susceptis, honeste, beatè, viuerent: quæque ita composita, sancta, essent, eas leges videl. nominarunt. Ex quo intelligi par est, eos, qui perniciofa, & iniusta populus iussa descriperunt, cum contra fecerint, quam polliciti, professique sint, quiduis potius tulisse, quam leges: vt perspicuum esse possit, in ipso nomine legis interpretando inesse vim, & sententiam iusti, & iuris colendi.

Optime etiam Plutarchus; In ciuitate, quedam ad honestatem, quedam ad necessitatem pertinere; Honestorum summum esse, & primum τὸν ἀρετῆς. Necessariorum τὸν ἐπιουσίαν, affluentiam; qui cum legem esse honestorum definit, perspicuè iudicat, leges iniquas, praua iubentes, virtuti quocunque modo aduersas, tam sancto titulo nequaquam se dignari. Cum enim lex sit vinculum ciuitatis, fundamentum libertatis, fons æquitatis, cum mens, animus, consilium, sententia, mores ciuitatis in legibus siti sunt, nō potest alium finem habere, quam optimum, quo vniuersitas ipsa gubernatur. Optima igitur leges censenda sunt, quæ non opibus maxime homines cumulent, sed quæ morum humanitate, & rerum ciuilium prudentia, quam instructissimis efficiant. Diod. Sicul. l. 1. hist.

§. 2. In legibus itaque ferendis magnopere curandum est, vt non circa vitæ instrumenta, sed ipsam totam vitam occupentur; Legislator n. viuendi artifex est; & quamquam singularem actiones complectatur, ad virtutem tamen & illa diriguntur. Ipsi initijs errorem ponit, qui putat legem tantum terrestres operas promittere, altius spirant, Dei sunt munus. Quæ admodum medicina sanitatis est causa cōstituta, nec aliter laudatur, quam si multiplicem scientiæ, herbarumque varietatem ad firmam, restaurandamque corpora adhibeat. Quis enim medicum sentiat, omnia quidem recte constituentem, sed tamen de sanitate nequaquam sollicitum? Legislator itaque rationem tradet, qua in quaque re omnes officiorum numeros facile ciues exequantur. Leges ciuitatem muniunt, securitatem, tranquillitatemque tuentur, sed quæ primario totam vitam contineant. Nam media illa, huc adiaphora, nemo recte faciet, nisi habeat, quo relectat. Prima igitur fundamenta iustitiæ iacienda sunt, & insinuanda virtus. Seneca epist. 95. Proponamus oportet finem summi boni, ad quem nitamur, ad quem omne scitum nostrum dictumque respiciat: veluti nauigantibus ad aliquod sidus dirigendus est cursus. Vita sine proposito, vaga est. Quod si vtiq; proponendum est, incipiunt necessaria esse decreta. Illud, puto, concedes, nihil esse turpius dubio, & incerto ac timido, pedem modo referente, modo producente. Hoc in omnibus rebus accidet nobis: nisi eximamur, quæ reprehendunt animos ac detinent, & conari totos vetant.

§. 3. Non semper efficiunt bonos ciues, etiam optimæ leges. Ita plane est; Non semper ad actiones rectas præcepta perducunt, sed cum obsequens ingenium est, aliquando frustra adhibentur, si animum opinio nes oblidet prauæ. Conandum est tamen Legislatori, & tota mole legum conandum; quamquam enim multa præclare, prudenter, sanctèque constituat, si aliqua parte tamen in vitium impingat, totus impetus eo voluetur, qua prouum est. Quanquam enim multa non recte fieri cernat, teneat tamen manu regulam, ad quam distorta, & eminula exigantur, vt quamuis non corrigantur, censuram tamen suam videant, cuius timore, vel sane verecundia percellantur. Multi leges violant, inquis; Bonis patriæ institutis validiora sunt vitia. Vetus hæc querela est. Natura in vitium propendet genus humanum, Et quotus quisque extoto se honesto addicit? quotus quisque bonis legibus obstancia dimouet? Sed nitendum est tamen in contra-

In ipsa lege ratio iusti est.

Honestas & opes Reipub. nerui.

Optimam legum effectus proprius boni moris.

Leges vitæ non tantum administrant viuendi spectant.

Legislator medicus.

Omnis vitæ finem respiciat.

Ad finem recta vadit, est nō assurgatur legislator.

Pravitas facile trahit, quia in decline.

Cum metu peccare, est emendatum.

contrarium, vt si peccata tolli non possunt, furor tamen, & cursus peccatorum sufflaminetur, sic enim nonnulli seruiabuntur, & qui perituri sunt lentius cadent. Medicina inter tot funera propositum tenet. Nunc plus negotij habet, per luxuriam corruptis corporibus, contra morbes tamen luctatur. nec eum quem depositum, & conclamatū pene videt, continuo deserit, sed ligentem vitā arte tenet, cruciatu mitigat; Quid nū hoc videtur princeps? Quid nū hoc agat omnibus viribus, vt quibus perfectam virtutem persuadere non potest, quos ab animi morbis liberare prohibet ipsorum contumacia, eorum saltē mala leuare conetur? Minuere magnos febrium insultus artis est.

Legislator
curet, non
modo ne pec-
cet, sed
etiam ut mi-
nus peccetur.
Leges mori-
bus accom-
modandæ.

§.4. Fine constituto cætera succedent ex animi fententia. Quorum caput est: vt media, seu rationes ad finem sint accommodatæ. Debent enim vt calcei pedibus, frenū equo, sicleges esse accommodatæ moribus: Hoc est: Gentis & regionis indoli: Medicina cū præstantia pharmaca parauit, ante omnia constitutionē, temperaturamq; languentis explorat, ne vel valentiore eā potione præcipitet, vel dilutione nō moueat.

Duo tamen potissimum hac in re spectantur; primum indoles ipsorum hominum. Deinde progressus, & incrementa virtutum, & vitiorum.

Ingenium populi considerabit. An durum, flexile, superbum, humile, laboriosum, iners, frugi, luxuriosum, leue, constans, iracundum, placidum. Hic magna prudentia, & pene diuina opus est, vt sit ἡ νόμος καὶ ὁ νόμος, lex ad mores accommodata, præcepta ad actiones idonea. Non hoc volo, vt lex sit regula Lesbica, & virtus, quæ subvertere debuit, sese acclinet, aut propensionem hominum quibus cohibendis fertur, incitet; sic enim in limine aberraret. sed vt vnam quamq; gentem secundum eius mores, opiniones, affectiones ad virtutem ducat. Hoc nisi teneat, funditus euerteret Rēpubl. Ratio ipsa docet. Asiatici, Ægyptii, Arabes feruile genus, durissimum imperio reguntur, quia libertatem terre non possunt; sed in mutua exitia conuerterent. Heluetii moderata æqualitate gaudent, in eaq; persistunt, nisi quod patrum memoria Zvingliana superstitio classicū canente auctore, quosdam in cognata sanguine efferauit. Itali media libertate gaudent & cum pares esse videntur, superiores esse conantur; quocirca moderato principatu, & legibus mirioribus, clementer sunt. Quidā populi id probant, quod alii ferre nō possunt. Ex adiaphoris cuiq; imperandū, quod conuenit. Heluetio vt nunquam nisi gladio cinctus in publicum præcedat, recte imperatur, belli enim quoddam rudimentū est, gladii decora gestatio, quæ ne frustra sit, ad exercitacionem etiam, belliq; meditationem animat. Italo, aut Ibero, quia ἄνευ νόμου sunt, & ἀνεύχονι, feruidi nationes, nepugnem quidem permittet. Celeriter enim in cædes ferentur. Athenis male consuluit, qui populum leuissimum liberū esse voluit, bene Lacedæmoniis; erant enim temperationes. Germanis ciuitatibus libertas æquis legibus stabilita magna rerum incrementa contulit. Belgium perinductas liberrimum perpetuis seditionibus agitur; quia mores eius non nisi sub vno principe componuntur.

Lenta inge-
nia excitā-
da, ignea le-
niter habē-
da.

Exitio est a-
lijs, quod cæ-
teris saluti.

Prope urbē
tritior via.

Magna ma
la sensim
euntur.

let, sed sensim detrahēt, nē & partē sinceram trahat. *Tantum fueritatis addendum legibus suadet, quantum vitia creuerunt.* Insigne hoc axioma est; sed restringendum est: Cum licet paucorum vitia creuerint, nam si omnium inualuerunt, mollius curāda sunt, ne medicum opprimat. Laboratum est priusculo a Christianis imperatoribus, vt cruenta spectacula, ad quæ Romanus furebat orbis, tollerent. Interuenire medio furori pollices conuertentium, ne tutum Imperatori quidē fuerit. Quid igitur faciendum? Primo cauēdum lege; ne priuatus det gladiatores, nisi tātūdem precij det in Epulum ciuibus; ne vilis se ad gladium vendat. Nam si ne sit numero ciuium, amplius theatri commoditates tollēde, precia in vificationes, & alia donaria conferenda. Omnibus deniq; modis id agendum vt crudelis illa voluptas multis difficultatibus sepiatur, & in alia animi trahatur; ostēda etiam atrocitate facinoris; deinde comparatis ad honesti respectum mentibus lege lata, illa spectacula penitus veranda. Atq; hæc ita intelligo, cum non est vitis par potestas imperantis, alioqui fuerit edicto, celeriter tanta immanitas tollenda fuit, quod Imperatores tandem fecerunt. sed de senatu Romano loquor, quē inter tot ambitiones, tributorū intercessionēs, populi tumultus, nōputo parē tollendo tā inueterato malo fuisse.

Seueritas le-
gum cū vi-
tijs crescit.

Modus sen-
sim corrigē-
di vitia.

*In magnis
malis tollen-
dis potentia
imperantis
expendenda
fuit.*

Ad hunc igitur modum, si quæ ciuitas, aut princeps
 è ditione sua vitium ebrietatis tollere conetur (con-
 ari autem omnes debent, nisi omnium malorum inde
 nascentium rei esse velint) si quidem pertendere po-
 terunt, ebrietatem verabunt, & pœnam statuent, quâ
 sensim augebunt. Sin autem; primo, legibus sumptua-
 riis modum conuiuiis imponet, deinde Cauponibus
 certas leges scribent, & cum ad paucos fuerit redactum
 hoc vitium, infamia notabunt. Atq; hæc de fine le-
 gum, & generali ratione ad finem optimum ducente.

*Occasiones
vitiū re
scindendæ.*

§. 5. Non iunt audiendi, qui subtilem; & vastram
distinctionem sibi inuenisse videntur, qualicentiam
inducant. Legum enim politicarū finem esse volunt,
vt bonum ciuem, non vt bonum virum efficiant. In
quo viri callidissimi pueriliter labuntur. Sunt enim
mali moribus, etiam mali ciues. Qui enim nec vitæ
vix rationem ducit, nec æconomiam; familiamq;
punderter administrat, quomodo bonus ciuis; &
Reipublicæ utilis fuerit, qui sibi ipsi bonus non est?
Sunt mali, quosq; cupiditas transuerfus rapit, *δοῦλοῦ
λατῶν ἀνέπηγοι*; Eos pestilentiosius sunt, q. quada spe-
cie regunt virus, & ictum dederunt anteq̃ notarentur.
Qui priuatim effi malus, publici bonus nunquam erit. Æchines
contra Ctesiph. *ὁ ἐστὶ κακὸς καὶ κερήμερον ἐν τῇ πόλει τοῖς ἰδοῖς
ἐστὶν ἐπὶ τὸν ἐν ἀλλοτρίοις, fieri non solet, vt quipra perpetuè
administrat, sit in alienis fidus.* Minimè sane in publicis,
quæ etiam a grauius sæpe negliguntur. In hanc sen-
tentiā Iustin. de concepit, digest. & Leo est in Cassio le-

Malus vir,
non est bo-
nus ciuis.

¶ *Legem vocat legem mortis, & c. 4. inam operari, & c. 5. Legem subintrasse, vt abundaret delictum. Verum ad præsentem rem hoc argumentum nihil facit; Lex enim non sua vi, aut efficacitate facit, vt virtutē sequi possis; sed eā offendit, ad eam inquit præmio, ad virtutis deterret propósitos pœnis. Inquit impiis delicta graviora efficiuntur, cum legis occasione fremunt.*

CAPVT VII.

*Legem communitati impositam esse, &
propter commune bonum.*

§.i. **A**ñ vñi soli lex imponi possit, à iurisperitis
 quantitur. Ego de homine disputationē esse
 arbitror. Nam plerāq; leges publicæ sunt; lex æterna
 omnes tenet. & de legib. l. i. ita idem asserunt. *Lex
 non in singulas personas, sed generaliter constituitur.* Norma
 etiā nō vñius rei duntaxat est, sed omnium vitium.
 Priuato cum lex poni videtur, præceptum vocat, nō
 legem.

Leges plera-
que com-
munes.